Թիւ 36.

ԴԻՏԱԿ ԲԻՒԶԱՆԴԵԱՆ

'Ի ԽՆԴՐՈՅ

ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐՇԱՐՈՒՆԵԱՑ

1816.

1. 2. 4. 5. 7. 8. ՅՈՒԼԻՍ։

ԻՆԿԻԼԹԷՐԱ

Լօնտրա. 23 Մայիսի։

Լօնտրայի վաճառականաց ընկերութիւնը վճռեց որ իր ծախքով շինել տայ թափցու արծաթէ մէկ հաստը սիւնմը վեց ոտք բարձրութեամբ. ու վրան փորած պիտոր ձեւացընեն Վէլլինկթօն Ճէնէրալին ըրած բոլոր յաղթութիւնները, ու տնկեն պիտոր նոյն Ճէնէրալին պալատին մէջը։

Համառօտութիւն մէկ նամակի մը՝ որ գրուեցաւ Փորէկէն, Մայիսի 13ին։

Զինուորական ատեանին լրտեսները դիտեցին տեսան որ մարդուն մէկը հասարակ աստիճանի, տունէն դուրս կելլար իրիկունը, ու մէյմալ առաւօտեան սահաթը չորսին տուն կըդառնար. աս տեսնալէն ետեւ աղէկ մը դիտեցին ու իմացան որ սահաթը ինին կերթար կըմտնար մէկ տունմը ու ամէն գիշեր հոն կըկենար. 15 օր անցնելէն ետեւ բռնեցին աս մարդը հանդերձ իրեն հետ միաբանածներով՝ որոց մեծ մասը էր զինուորական պաշտօնէն արձըկված օֆիչեալներ։ Ասոնց վրայ աղէկ քննութիւններ ընելէն ետեւ՝ իմացան թէ տպարան շիներ են հոն, ու կըտպեն եղեր ապստամբեցուցիչ յորդորական թուղթեր, որ կործանեն Փռանսայէն թագաւորական իշխանութիւնը՝ առանց Պօնափառթէին կամ ուրիշին կողմը ըլլալու. Եւ ինչպէս որ կերեւնայնէ ասիկայ էր պզտիկ ճիւղը աստիկ տարածել դաւաճանութեմը. գըտվեցաւ ասոնց քովը մեծ գումար ստակի՝ որ գրաւեց տէրութիւնը։ (Կազ. Ջէնէվէի։)

27ին։

Իրլի կըղզւոյն խռովարար մարդիկները մէկտեղ միաբանեցան ու կուզէին չորս կողմէն կրակ տալ քաղաքներուն, բայց թագաւորական պահապան զօրքերը մէկէն իմանալով աս բանս՝ զարկին փախուցին զանոնք. 104 հոգի գերի բռնեցին ապստամբներէն, իսկ մէկալ մնացածները կամ մեռան հոնտեղը կամ վիրաւորված փախան, ու նոյն ատենը ուրիշ քաղաքներէն ալ դուրս ելան քաղաքացիները, ու թագաւորական զինուորներուն հետ ասոնց ետեւէն ինկան։

Ասոր խապարը Ինկիլթէրա հասնելուն պէս, Ինկիլիզի տէրութեան կառավար իշխանը ընտրեց շուտ մը Պինկ Ճէնէրալը ու խրկեց ան կողմերը՝ որ հանդարտեցընէ անտեղի խռովարար մարդիկները։ Աս Ճէնէ-

րա

ւայը երբոր Լօնտոնայէն հոն հասաւնէ՝ պատերազմը լըմնցեր էր, ու մէկ քանի պզտիկ խումբեր հետեւակ ու ձիաւոր խումբերու՝ կերթայինկոր դէպ 'ի Իլի կղզին։ Քէյմպրիճ ու Ռէմզի քաղաքներէն շատ կըվախցըվի թէ մէջը նոր խռովութիւն մը չելլայ, վասն զի խեղճ գեղացիներ ու դատարկապորտ մարդիկներ եկան ներս մըտան ձեռվըներնին գաւազաններով, անոր համար Մօւթըլըք զօրապետը ժողվեց քաղքին իշխանները, ու անոնց հաւանութեամբ 300 աղնուականէն աւելի ժողվէց, որ ամենայն կերպով պատրաստվերեն որ խռովութիւնը ելլալունպէս զէնք առնուն ու պատերազմին խռովարարներուն դէմ՝ որպէս զի հասարակաց հանգստութիւնը նորէն հաստատվի։

Էսսէքսի թաղերուն մէջ խռովարարները այրեցին աւրեցին ամէն մեքենաները ու գործիքները, նաեւ նորագիւտ արօրները ու ուրիշ գործիքները ցորեն ծեծելու։ Մէնչէսթր քաղաքը՝ որուն բնակիչները գրեթէ բոլոր արհեստաւորներ ըլլալով ու շատ նորագիւտ և խելացի մեքենաներ գըտվելով՝ մեծ վախի մէջ էր որ խռովարարները զամենը ջարդուբուրդ ընեն, բայց մէկ խումբմը ձիաւորներու հանդերձ թօփերով հասան օգնութիւն ու կըպաշտպանեն զանոնք ամէն վտանգներէ։

Աս խռովարար մարդիկներուն բոլոր ընդդիմութիւնը է արհեստաւորներուն դէմ, որ միշտ նորահնար ու խելացի գիւտերով մեքենաներով այնպէս կըդիւրացընենկոր արհեստները՝ որ քիչ մարդու ծառայութեան կարօտութիւն ունենալով, շատ մարդու վաստակը կըվերջանայ, ու ապրելու ճար չեն ունենար։ (Կաղ. ժողովական խապարներուն։)

Աղքատին մէկը Էրընտէլի ժողովրդապետութեան տակ, աղերսագիրմը տըվաւ տէրութեան, որուն մէջ կըխնդրէ մէկ օգնութիւնմը իր աղքատութեանը. աս աղերսագրին մէջը կըսէ թէ ինքը 96 տարվան է; ու հոգայ պիտոր ապրուստը իր հօրը՝ որ դեռ կապրի եղեր։ (Կաղ. ժողովական խապ.։)

ՄՈՍԿՈՎՍՏԱՆ

Բէթէրսպուրկ. 10 Յունիսի։

Մօսքան՝ Մոսկովստանի երկդ մայրաքաղաքը նորէն ծնաւ իր մոխիրներուն մէջէն թէպէտ և քիչմը պզտիկ քան զառջինը՝ բայց առջինէն շատ գեղեցիկ ու կարգաւորէ։

Քրէմլինը՝ բոլորովին նորէն շինվեցաւ՝ չափաւոր ճարտարապետութեամբ, և նոր մայր եկեղեցին շատ գերազանց է քան զհինը թէ փառաւորութեան կողմանէ թէ շինուածքին վարպետութեան կողմանէ։ Ան թօփերը՝ որ Մոսկովները առին Ֆռանսըզներուն ձեռքէն, շարեր են բոլորը հիմակվան հիմայ ծերակուտի պալատին դրան առջեւը, ու պատրաստեր են շինելու ան յիշատակարանները՝ որոնց ձեւը ստորագրեր ենք տեղնի տեղը անցած տարվան դիտակներուն մէջ։ Ծաղկազարդի օրը շարեր էին Մօսքայի ճամբաներուն մէջ 800 կտոր էն աղնիւ աւարներէն՝ որ առեր էին Ֆռանսըզներուն ձեռքէն, որպէս զի անցնող դարձող ժողովուրդները տեսնան։

Հաստատ կըպատմեն թէ Աղեքսանդր Մոսկովին կայսրը Սեպտեմբերի պիտոր երթայ Վարշավիա ու ինքը ներկայ ու գլխաւոր գըտնըվի պիտոր Լեհաստանու ազգային ժողովքներու մէջ՝ որ նոյն ամսուն կըսկսին։ (Կաղ. Ջէնյ.)։

ՍՊԱՆԻԱ

Մատրիտ. 2 Յունիսի։

Բէցուէլա Սպանեօլի թագաւորական զօրաց Ճէնէռալը հարաւային Ամերիկայի մէջ, Քօքհապամպայի ապստամբները աղէկմը ջարդելէն ետեւ, մէկէն գնաց իր բոլոր բանակովը Քօռտիլլիէռի էն բարձր լեռներու վրայ, և խեղճ մանր մունր զարնըվելներէն ետեւ անտեղվանքը, մեծ բանակներով պատերազմեցան մէկզմէկու հետ. Պուէնոս-Այրէսի ապստամբները էին վեց հազար հոգի՝ հանդերձ շատ թօփերով, ու իրենց գլխաւոր կառավարը էր Ռօնտօ Ճէնէռալը. աս պատերազմիս մէջ մեռան ապստամբներէն հազար հինգ հարիւր հոգի, ու 400 գերի բռնըվեցան, իսկ թօփերը ու ուրիշ պատերազմի պաշարները ինկան յաղթող թագաւորական զօրաց ձեռքը։

Քառաքասի ու Բամբլօնայի ապստամբներուն բանակներնալ նմանապէս կոտորվեցան Սեպաստիան Քալցատայ տեղակալ զօրապետին զօրքերէն. աս պատերազմը ամբողջ երկու օր քշեց, ու վերջը ապստամբներուն բանակին բոլոր զինուորական սնտուկները, պատերազմի պաշարները, թօփերը, ու չորս ալ դրօշակ ինկաւ գերի թագաւորական զօրացը ձեռքը։ (Կաղ. Քաղաքական խապարներուն։)

ՖՌԱՆՍԱ

Փարէզ. 16 Յունիսի։

Հետաքրքրական բանմը ըլլալով ամէն մեծ գործողութեանց գլխաւորները իմանալը, թէպէտ և անուննալ չըլլայնէ՝ գոնէ ինչ աստիճանի մարդ ըլլալը, անոր համար կըդնենք հոս 1816ին Ֆռանսայի մէջ եղած ապստամբութեան գլխաւորներուն վիճակը միայն, 'ի պի ամմէնուն անունն ալ դնելը մէկիկ մէկիկ՝ աւելորդ սեպեցինք ու ձանձրութեան պատճառ: Ուստի ասոնք են 28 հոգի՝ որ քննութեամբ իմացվեցաւ, և են աս հետևեալները:

Առջինին արհեստը էր կաշի մաքրող ու շինող, երկ̄դինը էր հասարակաց դրագիր, եր̄դը էր ոսկեգործ, չոր̄դը էր ապարանապետ, հինգեր̄դը էր ճարտարապետ, վեցեր̄դը էր մէկ կօշիկ ծախող կընիկ մը, 7եր̄դը ու 8եր̄դը էին զինուորականներ՝ որ աս վերջին եղած զինուորական կարգադրութիւններէն ետև ձգված էին իրենց պաշտօններէն, 9, 10, 11եր̄դները՝ էին երեք եղբարք՝ ամմէնքն ալ հասարակաց դրագիրներ, 12եր̄դը էր բանաստեղծ ու երգող խաղվէխաններուն մէջ, 13, 14, 15եր̄դները՝ էին զանազան աստիճանի զինուորական պաշտօնատէրներ, 16եր̄դը էր կօշկակարի խանութի ծառայօղ մանչ, 17եր̄դը դերձակ, 18եր̄դը փէռուքաճի, 19, 20, 21, 22եր̄դները՝ էին զանազան տեսակ բաներու վաճառականներ, 23եր̄դը էր բժիշկ, 24եր̄դը էր զօրապետութէ ինկած զինուորական, 25եր̄դը պարտիզպան, 26եր̄դը էր մէկ պաշտօնէ ինկած զինուորական մը, 27եր̄դը էր հասարակ արուեստաւորմը, 28եր̄դը էր ուսանող մը: (Կազ. Իտալ:)

Մայիսի 10ին Ինկիլթերայի մէջ ծախվեցաւ խեմը պատկերք՝ որ նկարեր էր Ռէնըլտղ երևելի պատկերհանը. գլխաւորներն էին մէյմը Ճօնսընին պատկերքը՝ որ ծախվեցաւ 720 եալտըզով, մէկնալ էր Պիրքին պատկերքը՝ որ ծախվեցաւ 180 եալտըզով, եր̄դը էր Ռէնըլտղին կենդանագիր պատկերքը՝ որ ծախվեցաւ 244 եալտըզով. չր̄դը էր Կեռիքին պատկերքը՝ որ ծախվեցաւ 340 եալտըզով, վերջինը էր Կօլտսմիթին պատկերքը՝ որ ծախվեցաւ 254 եալտըզով: (Կազ. Իտալ:)

ԲՐՈՒՍՍԻԱ

Պէռլին. 8 Յունիսի:

Մէկ քանի կազէթաներու մէջ կարդացվեցաւ թէ Տավիթ երևելի Փռանսըզ պատկերհանը՝ որ ամմենուն յայտնի է իրեն բռնած ճամբան՝ Փռանսայի մեծ խռովութեան ատենները, ու իրեն քուէն՝ որ ձգեց Լուիճի 16եր̄դ Փռանսայի թագաւորին սպանմանը համար, աղաչեց՝ որ մտնայ Պռուշի թագաւորին ծառայութեան մէջ ու ըլլայ գլխաւոր վարպետ նկարչութեան, բայց տէրութիւնը չընդունեցաւ աս նոր առաջարկութիւնը: (Կազ. Գերմ:)

Պլէխէր Պռուշին Ճէնէռալին անունը որ շատ վախ ձգեր է Փռանսըզներուն սրտին, մանաւանդ սահմանագլխի մօտիկ գաւառներու մէջ, յայտնի կերևնայ աս հետևեալ պարագայէն՝ ինչպէս որ կըպատմեն զանազան կազէթաներ. կնիկները՝ իրենց տղաքը ծեծելու համար շինած խամչիին անունը կըսեն Պլէխէր. և կմ̃ թէ ան տղաքները որ կըսկսին լալ բարձր ձայնով ու մէյմընալ սուս չեն ուզեր ըլլալ, կըվախցընեն զանոնք ըսելով, հէմա, հէրպան խապար հօփամ Պլէխէռէն: (Կազ. Փռանս: - Կազ. Միլանի:)

ԱՆՆՕՎԵՐ

Ամպուրկ. 4 Յունիսի:

Լօնտռայէ եկած խապարները կըպատմեն թէ անտեղը չորս երևելի վաճառականներ մուհլիւզ եղեր են:

Տուպլին քաղքի գետին վրայ նոր երկաթէ կամուրջմը շինեցին, ու անունը դրին Կամուրջ Վէլլինկթօնի:

Ճիւզէփփէ Պօնափառթէն, Կռուշ մառէշալը ու Լըֆէպր Տէզնուէթ Ճէնէռալը՝ Ապրիլ ամսուն մէջ կըկենային Ֆիլատելֆիա:

Քիչ ատեն է որ մեռաւ վերջին մնացած մարդը՝ որ կինջնար երևելի մաթիմաթիգոս Նէվթօնին ձեռքէն. աս մարդը՝ բոլոր իր ստակը ու կալվածքները ձգեց ուսումնական ընկերութեանը՝ որ կըսվի [illegible]: Մայիսի տասին նոյն ընկերութիւնը փառաւոր կոչունք մը ըրաւ ՚ի պատիւ աս երկու երևելի Նէվթօններուն, ու Քէնթ ընկերութեան գլխաւորը համառօտ դովեստմը խօսելէն ետև ասոնց վրայ՝ ամմէնքը գինի խմեցին ՚ի յիշատակ աս երևելի մարդիկներուն:

Պռուշի տէրութեան մէջ տըպեցին գեղեցիկ մետալներ ան թօփերուն պղինձէն՝ որ վերջին պատերազմներուն մէջ առեր էին Պռուշները Փռանսըզներուն ձեռքէն, ու Պռուշին թագաւորը տըվաւ իբրև պատուոյ նշան ան օֆիչեալներուն որ մտեր էին նոյն պատերազմներուն մէջ իրենց հայրենիքը պաշտպանելու ու միշտ ազատութեան մէջ պահելու համար: (Թղթակցութ. Ամպուրկի:)

ՄԵՌԵԼԱԹԻԻ

Լօնտռա. 8 Յունիսի:

Մարտի 20ին մեռաւ Պռազիլէ փօռթուքէզի թագուհին. ասիկայ ծնաւ դեկտեմբերի 17ին՝ 1734, ու կարգըվեցաւ յունիսի 6ին 1766: Երբոր մեռաւ Ճիւզէփփէ փօռթուքէզի թագաւորը 1777ին, աս թագուհին յաջորդեց անոր տեղը, ու ողջ առողջ կըկառավարէր իր թագաւորութիւնը՝ քանի որ կենդանի էր իր էրիկը, վն̃ զի երբոր մեռանէ, թագուհին անկից ետև թռուց խելքը, ու մինչև իր մահը անանկ մընաց: Աս թագուհիին որդին՝ որ հիմայ կըյաջորդէ իր մօրը տեղը, կըսվի Ճիւզեփփէ երկդ. ասիկայ հիմայ 49ը տարվան է, ու կարգըվեցաւ 1796ին, երկու մանչ զաւակ ունի ու հինգ ալ աղջիկ. ասոնցմէ երկրորդը ու երրորդը պիտոր պսակվին մէկը Ֆէրտինանտոս 7երդ Սպանիայի հիմակվան թագաւորին հետ, մէկալնալ անոր եղբօրը հետ: (Կաւ. Ինկ. - Օրագր. Տէ Տէպա. - Տարեգր. ժողաժական:)

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՔ

Խելացի ու պարկեշտ մարդը՝ ինչ և իցէ նեղութի մէջ ալ ըլլայ, հաստատուն կենայ իր տըված խօսքին վրայ.

Մէկ օրմը Սեվիլեայ քաղքին քիչմը հեռու, Սպանեօլ ասպետին մէկը զարկաւ ըսպաննեց ազնուականին մէկը. աս բանը հեռուէն տեսնալով քաղքի պահապանները՝ ետևէ ինկան որ բռնեն զասի ու պատժել տան արդար օրինաց կէօրէ, բայց աս մարդը փախչելով եկաւ մէկ պարտէզի պատին մը առջև ու ճանկռտելով վեր ելաւ ու մտաւ պարտէզին մէջ. նոյն ատենը՝ երբոր տան տէրը անտեղվանքը կըպտըտէրկոր զըօսանքի համար, մարդասպանը զասի տեսնալունպէս՝ ինկաւ անոր ոտքը, յայտնեց իրեն վտանգը ու խնդրեց անոր պաշտպանութիը. տան տէրնալ գթալով աս ողորմելի յանցաւորին վրայ՝ խօսք տըվաւ թէ ինքը չիմատներ արդարուե̃ ատեանին, ու այսպէս առաւ տարաւ զանի մէկ տեղմը՝ որ կար նոյն պարտէզին մէկ ծայրը, որպէս զի գիշերը դիւրուե̃ կարող ըլլայ փախցընել:

Աս գործողուե̃ մէկ քանի վայրկեան ետև, աս ազնուականին դուռը կըզարնեն ու կըբերեն ասոր տղուն մեռած մարմինը. հայրը աս բանը իմանալունպէս, մարդ կըրնայ երևակայել թէ ինչ ցաւու ու շփոթութե̃ մէջ ինկած կըլլայ, ու կըտեսնայ յայտնի նշաններէն՝ թէ ան Սպանեօլը, որուն խոստացաւ ազատել բռնօղներուն ձեռքէն՝ նոյնն է եղեր որ սպաններ է իր մէկ հատիկ սիրելի որդին. աս ազնուականը մէկէն քաշվեցաւ ու մտաւ մէկ խուցի մը մէջ՝ առանց մարդմը քովը ուզելու, ու երկու կիրքի մէջ ինկած կերեր. մէկ կողմէն իր որդւոյն մահվան ցաւը կըտանջէր, մէկալ կողմէն կըտագնապէր թէ արդեօք վրէժխնդրուե̃մը ընէ աս մարդասպանին. բայց վերջը՝ տըված խօսքին վրայ հաւատարիմ մնալուն առաքինութիը յաղթելով ասոր հոգւոյն, թօթվեց վրայէն ամէն ցաւը ու տրտմութիը, ինջաւ խուցէն պարտէզը, բացաւ իր ձեռքով խուցին դուռը, ու ըսաւ Սպանեօլ ասպետին՝ որ գայ իր ետևէն. զասի տարաւ ախոռը ու հեծցուց իր ազնիւ ձիերուն մէկին վրայ ու ըսաւ այսպէս. „Ան ազնուականը որ դու ըսպաննեցիր՝ էր իմին որդիս, բայց ես որովհետև քեզի խօսք տըվի չիմատնելու զքեզ դատաւորին՝ հիմայ կըպարտաւորվիմ որ կենամ իմ խօսքիս վրայ, անոր համար երթաս բարով քու տեղդ, բայց ասկից ետև զգուշացիր այդպիսի գործքերէ":

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆՔ

Սոխակ էն յոյժ բանաստեղծի:

Տընկեցի կանուխ՝ ուղէշ ինչ Դափնի,
և աղերս խոնարհ երկնից մատուցի,
Աճել այսգունակ՝ 'ի ծառ հերագարդ,
լինել առ յապայս՝ քերթողաց 'ի զարդ:
Մաղթեցի զԶեփիւռ՝ զիւր թև ոսկեթել,
ըզ չքնաղ ոստովք՝ յԱպրիլի սփռել,
Եւ զի բարկ Հիւսիս՝ 'ի յանուր ախեալ,
ոչինչ 'ի նոսա՝ լիցի բըռնակալ:
Գիտեմ ես քաջիկ՝ գիտեմ հաւաստի,
զի այս (*) փեպոնի՝ ընծիւղ սիրելի,
Այո անագան՝ ամբառնայ ընդդէմ,
քան զամենայն տունկ՝ առ մեօք արեգդէմ:
Բայց յիւր յապաղել՝ դանդաղ յամայրամ,
ոչինչ ծանրանամ. ոչինչ հիանամ;
Քանզի յամր արդեօք՝ և յոյժ դժուարին,
յառնէ 'ի մէջ մեր՝ Դափնոյ արժանին:

Քերթող ոմն Իտալացի:

(*) Փեպոն, կամ Ապողոն հեթանոսներու առասպելներուն կէօրէ՝ Բանաստեղծուե̃ աստուածն է: Թէֆնէի ծառն ալ իրեն նվիրված է, որուն ճիւղերով սովորութիւն է երևելի բանաստեղծներուն ու յաղթօղներուն գլուխը պսակել: Ծառերուն մէջը՝ մէկն ալ աս է, որ շատ ուշ կաճի ու կըբարձրանայ. ինչպէս շատ թուով բանաստեղծներուն մէջն ալ քիչ գլուխ կըգտնըվի՝ որ ըլլայ Թէֆնէէ պսակի արժանի:

Աս գործքս՝ որ է պատմութե̃ հիմակվան ատենիս, տասնըհինկ օրը մէյմը կըտըպվի.

'Ի ՎԷՆԷՏԻԿ 'Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ:

Ով որ կուզէ առնել, Ստամպօլ Զուխաճի խանին քովը Պշախճիլի խանութ կայ պիլք ծախօղ: հոն իր անունը գրել տայ վճարելով մէկ անգամ քառսուն ղռ̃շ բոլոր տարվան համար: Ամէն մէկ թօստա գալուն տասնըհինկ օր անգամ մը՝ ան խանութը կըղրկէ իր մարդը, առանց բան մը վճարելու կառնէ: